

Historien upprepar sig aldrig

Norge valde krig og frihet i stället för fred och ofrihet

Den här våren går i befrielsestecken i Norge. 50-årsjubileet har redan börjat och kulminerar under maj månad.

I två månader bjöd Norge angripna militärt motstånd. I fem år var landet ockuperat. Vi vet att det under denna tid visades mod och offerades liv i försöken att rädda friheten och i kampen för att vinna friheten åter.

Över 300 norrmän avrättades av tyskarna. 20 000 sattes på Grini. Många torterades.

Norge kan fira sitt fredsjubileum i visshet om att landets regering inte böjde sig för angripna utan avvisade deras ultimatum och att kungen värdade till "alle norske kvinner og menn" om fortsatt kamp för friheten.

Det är självklart en historia att ära. Innan vi flinar åt norsk patriotism och kungayra borde vi ägna en tanke och litet empati åt vad som skedde mellan 9 april och 8 juni 1940 - när politikerna valde krigets onda före frihetens goda och fick kung Håkons helhjärtade stöd. Under de veckorna lades grunden för det motstånd och de sabotage som mötte ockupanterna under de fem år som följde.

Det är klart att norrmännen har all anledning att fira både 7-8 maj, befrielsedygnet, och 17 maj, nationaldagen. Den nationalistiska yran kommer inte att ha några skrämmande drag och visst är det märkligt i en tid där nationalism mest definierar sig som hat.

Ändå kan det diskuteras vad den norska nationella stoltheten förutsätter av förenklingar, överenskomna tystnader och lik i garderoben.

I februari i år publicerades en krönika i konservativa Aftenposten som väckte en del ilska protester i Norge, men också en stor portion talande tystnad. Det var en Thorleif Øisang, veteran i "hjemmefronten" och senare skolchef i Bergen, som ville erinra om ett par, tre saker innan jubileumsfesten började, på det att "overdreven selvros" inte skulle bli det bestående intrycket av denna minnesvår. Särskilt heroiskt och gloriöst var nämligen aldrig motståndet mot ockupanterna, menade skribenten. Snarare svagt och dåligt organiserat. Och det har han förvisso inte varit ensam om att påstå.

Mer uppseendeväckande i hans artikel var påståendet att den tyska ockupationen inte kunde kallas vare sig brutal eller hård. Tvärtom var de tyska soldaternas agerande i huvudsak disciplinerat och militärt korrekt. Mycket talar för att ockupationen i själva verket var den mildaste krigsokkupation som vi känner under detta århundrande, skrev skolchefen. På sådana påståenden bygger man inte festal. Men vem kan påstå att han har helt fel i sin bedömning?

**Mycket
talar för att
det var den
mildaste
krigs-
okkupation
vi känner
under detta
århundrande**

Slutligen bad Øisang att få erinra om det mörka kapitel i efterkrigshistorien som går under beteckningen "landssvik-oppgjøret". Det vill säga de förräderiprocesser som ledde till 30 dödsdomar, varav 25 verkställdes, men också till de trakasserier som drabbade dem som hade fraterniserat med ockupanterna, i synnerhet dem som blivit tyska soldaters kvinnor. Mycket i detta borde ha varit ogjort.

Øisangs uppgifter kan kompletteras med att man erinrar om den arresteringsvåg som gick över Norge i maj 1945. Det brukar påstås att upp mot 100 000 norrmän granskades, det vill säga var sjunde eller åttonde familj. 53 000 förklarades skyldiga och 23 000 sattes i fängelse eller i tvångsarbete. Till inte så liten del rörde det sig om de rättsökandes hämnd. Proportionerna mellan brott och straff var inte alltid rimliga.

En mild ockupation och en meningslöst sträng uppgörelse med avfallingarna var alltså

En mild ockupation och en meningslöst sträng uppgörelse med avfallingarna var alltså

Pappa vet bäst. Vidkun Quisling får ledning.

den, motbild som i februari månad presenterades i Aftenposten, den tidning som ockupanterna använde som sin egen under de mörka åren.

Den bilden kan påminna om det enmansfältåg mot förräderiprocesserna som på sin tid major O.H. Langeland företog. Langeland hade varit motståndsmän och "mil.org"-chef i Oslo och han skrev två av de mest förgräpliga böcker som kommit ut i Norge efter kriget. I Norge är de svåra att uppbriaga, vad jag kunnat märka, och i Sverige ligger de i forskningsbibliotekens magasin.

"Dømmer ikke", och "Forat I ikke skal dømmes" lyder de kristligt moraliserande titlarna på Langelands böcker. Själv dömer han dem som dömdes landsförrädarna och han gör det genom att påstå att där fanns en upprörande in-konsekvens i hela "landssvikoppgjøret". Småförrädarna straffades hårt för att de följde de förordningar som upprättats av expedita samarbetsmän - samarbetsmän inom rättsväsendet som själva, i många fall, gick fria. Så ser huvudlinjen ut i Langelands anklagelse. Det så kallade administrationsrådets riktlinjer för samarbete med ockupanterna citeras i all sin upprörande tydlighet av Langeland, vars framställning vilar på dokument, rundskrivelser och ämbetsmäns officiella uttalanden.

Det var många som förrådade utan att vara medlemmar i Nasjonal Samling, skrev Langeland och tillade: Det var många i Nasjonal Samling

Bild: PER WAHLBERG

om inte var landsförrädare. När "ettsoppgjøret" lämnade myndigetspersoners samarbete därhän sedan man bötfällde obetydliga förtytelser rubbades principen om likhet inför lagen, varnade majoren. Självt ville han i första hand att de som lämnade landet fritt för ockupation genom att inte rätt ha förberett för krig skulle straffas. Regeringen, alltså. Hans böcker uttrycker en kritikers förakt för civilister och efrilyser "fanatiska forkjempere for innhet og rett". I all sin spattiga krigarmoral hör också Langeland till dem som relativiserar bilden och myten av ett enat folk. Ett sådant som aldrig funnits,

varken i Tyskland eller i Norge, Sovjet eller Vietnam...

Ett annat av de mörka kapitlen i den norska krigshistorien handlar om de sjömän som hamnade i japanska fångläger sedan de torpederats av japaner och tyskar. När Nationalteatret nu i vårbryningen har satt upp ett jubileumsstycke har man efter en pristävling stannat för ett debutantverk om just dessa fångläger, Kirsebærtreet blomstrer i maj av Arthur Johansen. Jag bevistade premiären och det var veteranstämning i publiken.

Fångarnas öde har kallats det glömda kriget. När de som överlevde

Seiern er vor...

Visst har normmännen all anledning att fira sin befrielse efter Nazitysklands ockupation – i den demokratiska nationalismens namn. Men det kan diskuteras vad den norska nationella stoltheten förutsätter av överenskomna tystnader skriver

Tomas Forser.

de hårda lägren kom hem under hösten 1945 var kriget sedan länge slut och fredsfesten över. De hade suttit på andra sidan jordklotet i en främmande kultur och de återvände till ett samhälle som hade glömt dem. För många av dessa unga gick det mycket illa i efterkrigstidens Norge. Nu fick de sitt äreminne i Johansens pjäs och blev sent omsider firade. Där satt folk i salongen som varit med. Författarens far var en av dem och han hade hedersplats.

Stycket i sig har sina brister, även om Kjetil Bang-Hansen hade dolt många av dem i sin stiliserat sköna och starka regi. Men efteråt kunde man fundera över uppsättningen som en del av ideologiseringen av det norska. Här påmindes vi om dem som hamnade utanför. Utanför spårarna och utanför den dramatiska hemmafrentsgemenskap som normmännen brukar beteckna med "gutta på skauen". De blev offren i en trafik som mäktigare intressen drev och skördade vinsterna av.

Uppsättningen tangerade detta, men nog rann det litet jubileumsirap kring föreställningen. Det var män i exil, hjältar mot skurkar – och visst hör allt det till bilden. Men för det tätare mörkret är trots allt inte Nationalteatrets jubileumsprogram den rätta scenen.

Norge valde krig och frihet i stället för fred och ofrihet. Alternativen stod så den gången, menade statsvetaren Thomas Chr. Wyller i ett tal till de unga för jämnt fem år sedan. Wyller visste vad han talade om. Han hade suttit länge på Grini. Men när han formulerade valet så, visste han också att just de alternativen aldrig återkommer. I de krig som hör till vår egen nutid finns inga segerherrar och ingen frihet att vinna.

På så sätt kan man lära av historien. Upprepar sig gör den aldrig. Pynstas den med alltför mycket retorik och chauvinism blir den ogenomskinlig. Men granskad kan den hjälpa oss att förstå hur handlingsmöjligheterna den gången såg ut. Det ger oss måhända en sund skepsis när vi lyssnar till samtidens förslagsställare.

Den hållningen kan bara förstärka de värden som kallas demokratin. Det torde vara svårt att visa att det är för några andra än dem man nu flaggar i Norge.

Tomas Forser